

RATSANIKUD

Raigo Kollom

Toimetaja Sven Maanso
Kaane kujundaja Kaspar Ehlvest
Küljendaja Erje Hakman

Fotod autori erakogust.

© Autor ja kirjastus Argo, 2017

www.argokirjastus.ee

ISBN 978-9949-607-30-3

Trükitud trükikojas Print Best

SISUKORD

SAATEKS	9
RATSASÕIDUKUNSTI KLASSIKUD.....	11
KIKKULI (14. saj e.m.a)	
Hetiitide sõjavankrihobuste treeningplaan.....	13
XENOPHON (u 430–355 või 354 e.m.a)	
Sokratese ja Aleksander Suure vahel	20
FEDERICO GRISONE (16. saj)	
Keskaja viimane ja uusaja esimene ratsanik	26
ANTOINE DE PLUVINEL (1555–1620)	
Kolme musketäri kuninga Louis XIII õpetaja.....	31
NEWCASTLE (1592–1676)	
William Cavendish, Newcastle'i hertsog.....	33
FRANÇOIS ROBICHON de la GUÉRINIÈRE (1688–1751)	
Entsüklopedist ratsutamises.....	38
VIINI HISPAANIA RATSAKOOL (alates 1572)	
Õukondliku ratsasõidukunsti elav muuseum	43
FRANÇOIS BAUCHER (1796–1873)	
Hobuse absoluutse allutamise ideoloog	49
D'AURE JA PRANTSUSE KOOLKOND	54
STEINBRECHT JA SAKSA KOOLKOND	
Tsirkusest kindralite kadrillini	59
JAMES FILLIS (1834–1913)	
„Geniaalne eksija“	68
FEDERICO CAPRILLI (1868–1907)	
Itaalia koolkonna rajaja „kergendatud ratsutamine“	77
WILHELM MÜSELER (1887–1952)	
„Reitlehre“ – kõige loetavam ratsutamisõpetus	83
FEI (<i>Fédération Équestre Internationale</i>) LOOMINE.....	86
TAKISTUSTE AJALUGU	
Algusest olümpiamängude alguseni.....	92

RATSAVÄEOHVITSERID.....	107
SEYDLITZ JA ZIETEN	
Preisi ratsaväe hiilgeaeg.....	109
VENNAD RODZJANKOD	
Polkovnik Pavel ja kindral Aleksandr sõdades	
ja võistlustakistustel	115
KOLM RATSAVÄEKINDRALIT	
Brussilov, Mannerheim, Linder	120
BALTI ÜLEMVÕIM	
Alexander von Benckendorff ja teised	128
BALTI RATSANIKUD	
Nikolai Ratsaväekool, selle ülemad ja kasvandikud	133
OHVITSERIDE RATSAVÄEKOOL	
Koolkondade võitlus. Ratsakaardiväe polgud	140
PUŠKINI SURM JA KAVALERGARDID	
Vene duellikultuur. Grünewaldti,	
Meyendorffi jt osa kohtumõistmises	147
OHTUST KUMNASSE	
Georg von Meyendorff Borodino lahingust	
Lutheri monumendini.....	152
KOIGIST ESNASSE	
Moritz von Grünewaldt ratsaväelasena,	
diplomaadina ja korraloojana	158
VIIMASED ÕUKONDLASED	
Krahv Freedericksz, Otto von Grünewaldt ja teised.....	167
MUINASJUTUMAAILMA LÕPP	
1903. aasta ball. Paul von Benckendorff,	
Konstantin von Stackelberg ja teised	175
KAKS VIIMAST	
Peter von Wrangel ja Ewert von Renteln.....	183
VE NE RATSANIKE HÜPE EUROOPASSE	
Bartold von Hoyningen-Huene, Mihhail Pleškov,	
Rodzjankod, Vladimir Littauer.....	189
KULTUSRATSANIKUD	
Preisi prints Sigismund, vabahärra von Langen, Axel Holst.....	198
RATSASPORTLASED HITLERI PUNKRIS	
Claus von Stauffenberg, Heinz Brandt,	
Hermann Fegelein, Harald Momm.....	204

UNUSTATUD RATSANIKUD	209
EVALD NÕMM (1906–1990).....	211
HEINO ROOBA (1920–2006)	216
AINO-EEVI LUKAS (snd 1930).....	219
MIHHAIL FADEJEV (1919–2005).....	222
EDUARD ERKMAN (1921–1976)	227
GUNNAR REPPPO (snd 1926).....	233
ENN VOHLI (1928–2007)	236
RIHO HANNESTE (1908–1954).....	238
MARTIN KUTTI (1918–1989).....	240
AIMU REINTAM (1930–2014).....	243
ALBA (ALBERT RÄSTA) (snd 1928)	245
OLLI HELISALU (OLGA TOOME) (snd 1930).....	249
IRENE URBERG (TOMING) (snd 1933).....	251
MAIE KELLE (SAARIK) (snd 1933)	252
ANTS PINDING (1931–2012).....	257
VIRGO KOTKA (snd 1930).....	260
HEINRICH PÕDER (1931–?).....	263
ENNO KULD (1936–?)	265
KALJU KROLL (1931–2000)	268
LEA VESKE (snd 1928).....	272
LEMBI SEPPANEN (1939–2008)	275
REIN TANNIK (snd 1934)	276
VELLO VIIRA (snd 1941)	279
VIIVE VIIRA (JAASKA) (snd 1933)	294
ELVO TALVIK (1937–2012)	296
TÕNU RÄHN (snd 1940)	300
ARVO NUKKE (1939–2013).....	307
ARVI AVIKSON (snd 1936).....	310
ENNO KONTSE (snd 1937).....	314
EVI TRILLO (AASMAA) (snd 1932).....	317
MART NALI (1948–2012).....	320
ÜLO KEPP (snd 1942).....	322
EDUARD PÄRN (1939–1992).....	326

SAATEKS

Iga kellegi teise seljas sõitja ei ole veel ratsanik. Asi pole ainult selles, kelle seljas sõita. Ratsutatud on peale hobuste ka teistel loomadel. Esimene ratsaloom oli võib-olla hoopis põhjapõder. Kõige kauem ja kõige rohkem on inimesi tõenäoliselt kandnud eeslid ja muulad. Ka Jeesus ratsutas eeslil. Ja kurioosumina sai eesli seljast kukkudes surma keskaja olulisemaid filosoofe Aquino Thomas, kui ta sadulas raamatut lugedes pörkas peaga vastu üle tee ulatunud puuoksa. Muhamedi suure sõjalise edu ühe põhjusena on nimetatud beduiinide senise kaameliratsaväe asendamist kiirema hoburatsaväega. Elevantidel sõidutatakse tänapäeval turiste, Aleksander Suure aegadel oli sõjalevant aga vägev relv. Tänapäeval on mõnel väga arenenud maal, näiteks Kanadas, väikeste laste ratsakoolides kasutatud isegi sigu ja suuri koeri. Õige ratsanik ei pea enda vääriliseks ka igat hobuse seljas reisijat; „reisija“ on ratsaspordi treeneri suus sõimusõna ratsutaja kohta, kes jätab otsustamise liialt hobuse hooleks.

Ratsutamine ei ole pelk hobuse seljas sõitmine, vaid midagi enam – aga mida nimelt, selle kohta on viimase paari tuhande aasta jooksul kirjutatud kümneid tuhandeid raamatuid. Käesoleva raamatu tegelased on enamasti mitte lihtsalt ratsanikud, vaid olnud ka ise ratsutamisele olulised. Natuke on see raamat nagu juhuslikud leheküljed ratsutamise ajaloost, kolmes erinevas mõõtkavas ja juhuvalikutega isikute osas. Üks valik on siiski see, et inimestest ja elust oleks rohkem juttu kui tavalistes ratsutamise ajaloo ülevaadetes tavaks. Ratsutamise ajalugu see raamat õieti polegi, pigem rida lugusid sel teemal, mida võiks palju täiendada. Peaaegu et polegi näiteks juttu kõige fanaatilisematest ratsanikest, eri aegade elukutselistest, kelle lugu algab juba antiikolümpiamängudest ning Rooma ja Bütsantsi kaarikujuhtidest (tinglikult loen nemadki ratsanike hulka, sest reisijad nad ju pole) ja jõuab tänapäeva džokide, kauboide, olümpiaratsanike omaette maailmadeni. Et luua suurest hulgast lugudest mingi süsteem, saada kui mitte päris tervikpilt, siis arusaadav mosaiik, olen järginud kaht põhimõtet – üldiselt üksikule ja kaugemalt lähemale.

Et ma neid lugusid kunagi üldse kirjutama hakkasin, selles on suurim teene Ago Ruusil, kes väsimatult peale käis, et ma ajakirjas Oma Hobu alati mõned leheküljed täidaksin. Temalt olen saanud ka palju huvitavaid fotosid. Meenutama peaks veel fanaatilist ratsaspordi ja hobuste õiguste eest võitlejat Helle Rätsepat, kelle surmast möödus tänavu kolmkümmend aastat. Tema kogutud ja koguteoses „Ratsutamine“ (1981) avaldatud statistikat olen Eesti ratsanikest kirjutades palju kasutanud.

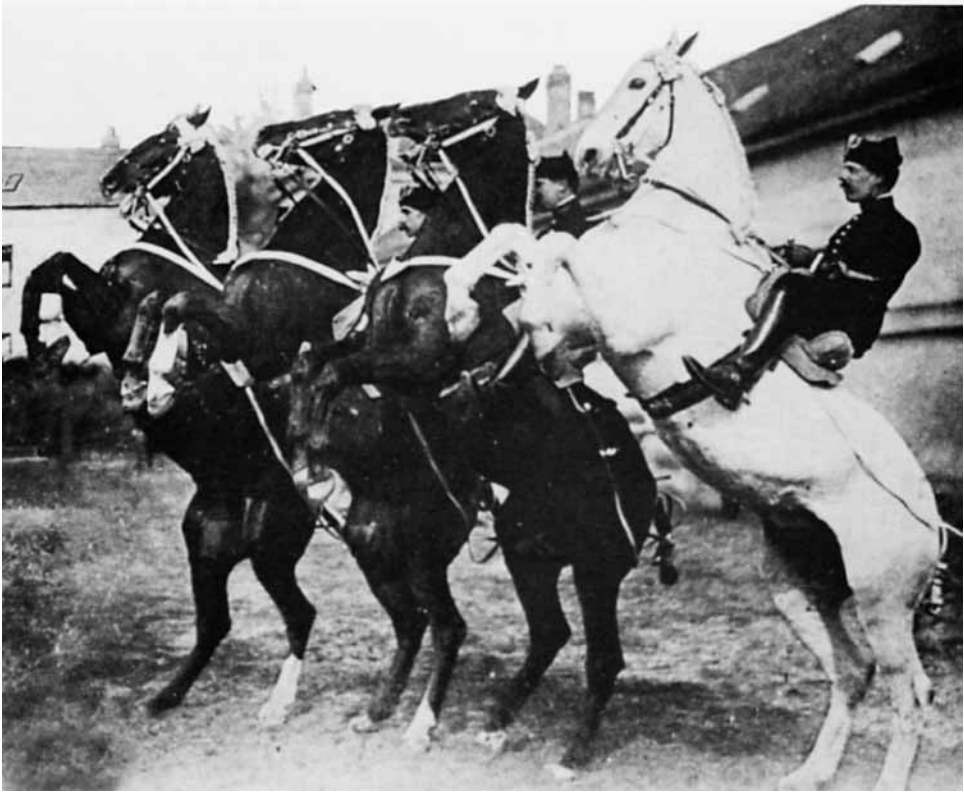
D'AURE JA PRANTSUSE KOOLKOND

Pärast Suurt Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdu polnud ratsutamiskunstist kui omaette eesmärgist midagi järel. Oli loomulik, et õukondlikku harrastust ei säilitatud ja otsiti vaid praktilisi lahendusi ratsaväe jaoks. Kiiruga kokku kogutud nekrutite välaõpe oli selline, et Napoleoni kuulus ratsavägi sai oma võidud, sõites rünnakulgi traavis. Paljud sõdurid olevat esimest korda elus galoppi sõitnud, kui hobune lahingumõllus ise galopile üle läks. Ja muidugi oli sellise massilise ratsaväe jaoks peamine jõuda õigeks ajaks õigesse kohta, rännakul aga mingit ratsasõidukunsti ei vajata. Ka pärast Viini kongressi, mis pidi tagama pikaajalise rahu, jäi ratsutamine eelkõige ratsaväe asjaks ja seda arendasid ratsaväekoolid. Teine liin ja stiil oli tsirkusekunst, kust tulid tavaliste hobusepiinajate kõrval ka paljud meistrid, nagu Baucher ju siiski oli.

Saumuri kool on olnud vanim ja mõjukaim selliste ratsaväekoolide hulgas, mis tulid õukondlike ratsakoolide asemele. Loodi see keskse ratsaväehvitseride koolina 1825. aastal, Loire'i jõe orus asuvas Saumuri linnas, hoonekompleksis, kus juba 1763. aastast õpetati ratsaväehvitseri. Kooli ametlikuks algusaastaks loetakse siiski juba 1814. aastat, kui samas alustati riikliku ratsaväekooliga. Vähemalt tähistati 190 aasta juubelit väga pidulikult 2004. aastal, kui vanas asukohas oli juba tankivägede kool.

Et taastada midagi revolutsioonieelsest ratsutamiskultuurist, kutsuti Saumuri ohvitseri õpetama vanu tsiviilratsanikke vanadest ratsakoolidest. Alates 1830. aastast, kui suleti Versailles' kool, jäi Saumur kogu Prantsusmaa ratsutamisoskuse keskuseks. Üks peamisi Saumuri juhtrolli kindlustajaid oli krahv Antoine Henri Philippe Léon Cartier d'Aure (1799–1863), kes juhtis Saumuri treeningtööd 1847–1854, olles olnud juba 18-aastasena, pärast Saint-Cyr'i sõjakooli lõpetamist, Versailles' tallide ülema d'Abzac'i assistent, peagi Versailles' ratsakooli peainstruktor. Pärast Saumurist lahkumist juhtis ta Napoleon III talle ja oli Prantsusmaa hobusekasvanduste peainspektor.

Tuntud on ta eriti Baucher' otsustavaima vastasena. Temale oli tähtis vältida kõiki äärmusi. Mõistagi põlgas ta tsirkust ja tsirkuseratsutamist. Ta oli ka tollal levinud anglomaania vastu, mis rahuldus jahil vabana kihutava hobusega. Samas tegeles ta palju jahiratsutamise ja hüppamisega. Tema tegevusest alates on Saumur olnud maastiku- ja takistussõidu arendamisel tähtsamgi kui koolisõidu arendamisel. Traditsiooniliselt peavad Saumuri instruktorid olema mitmekülgsed

Kurbett.

ratsanikud ja ratsastajad, võimelised panema hobused nii maastikutakistusi hüppama kui ka tegema õhuhüppeid mancežis.

Suurimat ohtu ratsaväe võitlusvõimele nägi d'Aure Baucher' võtetes, mis hävitavad hobuse edasilikumistahte. Tema juhtlause oli „Edasi, edasi ja veel kord edasi!“, temalt on tänapäeva koolisõitu tulnud pikendatud traav kui omaette harjutus. Kõigi liikumiste puhul hindas ja nõudis ta selgeid ja täpseid üleminekuid ühelt liikumiselt teisele. Tänapäeval ununema kippuv nõue hobuse raami pikendamisest ja lühendamisest, eriti aga kaela pikenisest ja lühenemisest vastavalt allüüri pikenedamisele ja lühenemisele oli üks ta süsteemi aluseid. Hobuse juhtimist suurel kiirusel kirjeldas ta nii: „Hobune peab pöörama nagu paat!“ Selle mõte on, et painutus sissepoole ei pane pikematel sammudel hobuse raskuskeset sissepoole liikuma, väline ratse peab säilitama teatud koondatuse, et hobune ei saaks kurvist välja vajuda. Just nii sõidetakse ju tänapäevalgi, kui on vaja suurel kiirusel järsult suunda muuta.

Nii d'Aure'i kui Baucher' õpilane oli olnud kindral Alexis-François L'Hotte (1825–1904), kes juhtis Saumuri treeningtööd 1864–1870 ja oli kooli direktor

Ohtlik kurbett.

kergelt!“ üks väheseid nii lühidalt sõnastatud vaieldamatuid põhitõdesid ratsutamises. Õigemini ongi see kogu tõde. Ainult et kuidas kõige selleni jõuda, selle üle vaieldakse igavesti. Igatahes võib L’Hotte’i teenitult nimetada ühtse prantsuse koolkonna asutajaks, niipalju kui seda ühtsust on olnud.

Saumuri ratsaväekool on ja oli juba alates 1828. aastast tuntud eelkõige oma esinemistrupi Cadre Noir kaudu. Sinna on tavaliselt kuulunud ratsakooli instruktorid, kes mõistagi olid ise ka parimad ratsanikud. Valitses ja on siiani valitsenud samasugune traditsioonide austamine nagu Viini ratsakoolis. Hobused ei ole aga barokkhobused nagu enamikus traditsioonilist kõrgemat kooli viljelevates ratsakoolides (peale Viini veel Hispaanias Kuninglik Andaluusia Ratsutamiskunsti Kool, Portugalis Kuninglik Portugali Ratsutamiskunsti Kool), vaid tõugu eriti ei valita. Enamasti on need tavalised prantsuse ratsahobused, riiklikult finantseeritud ostudel on range hinnapiirang (paarikümne aasta eest vaid 5000 USA dollarit!).

1870–1880. Teda peetakse üheks oma aja parimaks ratsanikuks, kes võis ratsutada igas stiilis, treenis ise päevas 12 hobust ja veetis sadulas 13–14 tundi. Kuni 77. eluaastani olevat ta igal hommikul ise treeninud sadulas oma kolme isiklikku hobust. Muide, oma testamendis käskis ta need hobused pärast oma surma püstolilaskudega auväärselt hukata. Oma teosed „Ratsaväehvitser“ ja „Ratsutamise küsimused“ laskis ta avaldada alles pärast surma.

Praegu heidetakse talle ette, et ise treenis ta oma hobuseid Baucher’ järgi, õpilasi aga õpetas d’Aure’i meetodil. See oli muidugi ühest küljest diplomaatia, sest d’Aure’i autoriteet oli sõjaväes mõõtnatult kõrgem, teisest küljest näitab see ka arusaamist, et Baucher’ meetod võib oskamatuses kätes hobuse täiesti rikkuda. Aga kiusatus saavutada rohkem kui tavaline ratsanik tavalisel hobusel viis sel ajal endastmõistetavalt Baucher’ meetodi juurde. Omamoodi süntees neist meetoditest on L’Hotte’i kuulus lause „Rahulikult, edasi, otse ja

Cadre Noir'i esinemiste stiil on kergem ja elegantsem kui Viinis, tavalise rivisõidu viimistletud esitamisel on tähtsam osa ja õhuhüppeid on vaid kolm: kurbetti tehakse seal sirgematel tagajalgadel kui Viinis, krupaad on eriti efektne tagant üles löömine, kapriool nagu Viiniski hüpe kõrgele õhku koos tagajalgade taha välja löömisega. Võrreldes Viiniga on need hüpped eriti kõrged ja ratsanikud eriti virtuooslikud sadulas püsimisel. Treeningutel on suur osa tööl käekõrval, eriti aga nn ohjadega ehk topeltkordel harjutamisel. Viimast on nimetatud isegi Saumuri meetodiks.

1972. aastal lõi Prantsusmaa Tervishoiu, Spordi ja Noorsoo Ministeerium Saumuris riikliku ratsakooli, et üle saada ratsasporti massilisuse kiirest tõusust tingitud laosest ratsutamise õpetamises, nagu 1825 oli kooli loomise mõte olnud üle saada analoogilisest laosest ratsaväes. Riiklikku ratsakooli toetavad rahaliselt ka Kaitseministeerium ja Põllumajandusministeerium. 1984. aastal viidi ka ratsaväekool ja Cadre Noir vanadest kuulsatest hoonetest kesklinnas üle selle tohutu suure moodsa ratsakeskuse juurde, kus on 7 maneeži, 400 hobust, 16 välisväljakut, töötab 200 inimest, neist 45 instruktorit, kellest 24 moodustavad Cadre Noir'i.

Sportlikus ratsutamises valitsenud erinevused prantsuse ja saksa koolkonna vahel sõnastas ja nende erinevusi tasandas kindral Decarpentry. Tema teos „Akadeemiline ratsutamine“ (1949) on parim kirjeldus prantsuse koolkonna põhimõtetest ja võtetest, aga ka huvitav arutus ratsasõidukunsti üldpõhimõtetest.

Decarpentry sündis 1878. aastal, tema isa ja vanaisa olid olnud Baucher' õpilased, vanaonu aga Vene tsaari ratsutamiseõpetaja. Ise jõudis ta enne Esimest maailmasõda 1904–1913 töötada Saumuris ja kuuluda Cadre Noir'i, pärast sõda oli 1925–1931 Saumuri komandöri asetäitja. Vahepeal esindas ta Prantsusmaad FEI loomisel, mis sai teoks 1921. Alates 1933. aastast oli ta rahvusvaheliste koolisõidukohtunike hulgas suurim autoriteet, loomulikult ka 1936. aasta olümpiamängude hindekohtunik. Alates 1947. aastast kuni surmani 1956. aasta olümpiamängude eel oli ta ka FEI kohtunikekogu president. Püüdes lähendada prantsuse ja saksa koolkonna põhimõtteid, et tagada kummalegi poolele aktsepteeritav hindamine võistlustel, pidas ta erinevaid stiile ometi vajalikuks.

Tema arvates tegi ratsasõidukunst Prantsusmaal pärast Guérinière'i läbi loominguilise ja vastuolulise arengu, Viini koolis aga säilis Guérinière'i õpetus dogmana, mille saksa koolkond omaks võttis. Sakslased nõudvat hobuselt tingimusteta alistumist, prantslased koostööd. Sakslased üritavat saavutada ülimalt täpsust ning korrektsust ja tegevat selleks järjekindlalt sageli igavat, mõnikord vägivaldset tööd, et ületada kõik raskused ja ebakõlad. Prantslased püüdvat raskusi osavalt ära hoida, sõitvat hooletu kergusega ja nende nõudmised olevat ükskõikselt leebed ning nende hobused seetõttu rõõmsamad ja valmis koostööks, kuni liiale ei minda. Tehnilisest küljest räägitakse siiani, et prantsuse

Vana ja uus Saumur.

stiil loob esmalt kerge ja liikuva suu, mis toob kaasa õige tasakaalu, raskuse paigutumise rohkem tagaotsale, saksa stiil aga seisab eelkõige harjutuste abil tasakaalu arendamises, kuni õiges tasakaalus hobune leiab ise ka õige ratsme kerguse. Prantslased tegelevat rohkem hobuse üksikute osade ja üksikute probleemidega, sakslased alati tervikuga.

Decarpentry mõistis ja pidas õigeks, et pidevalt võistlevad ratsanikud õpivad niikuinii alati üksteiselt ja selle tulemusena sarnanevad head ratsanikud omavahel rohkem kui ühe koolkonna head ja halvad ratsanikud omavahel ning puhtaid, selgelt erinevaid koolkondi enam pole, rohkem loovad probleeme ja koolkondi kohtunikud ja nende erinevad veendumused. Põhilises aga on ju kokku lepitud, ning mis on õige ja mis on vale, on FEI määrustikus kirjas. Iseasi on, kuidas seda täidetakse.